

ZIVOT I DJELO IVANA MILČETIĆA

LIDIJA NIKOČEVIĆ

Maršala Tita 238, 51410 Opatija

UDK 39 (092)
Pregledni članak

Ivana Milčetića (1853—1921), urednika prve knjige ZBORNIKA ZA NARODNI ŽIVOT I OBICAJE JUŽNIH SLAVENA, autorica drži jednim od suosnivača hrvatske etnologije. Osim podataka iz biografije, navedene su osnovne ideje koje su odredile Milčetićevo djelovanje. Prikazani znanstveni opus pripada književnoj historiografiji, filologiji (gdje je posebno značajno njegovo bavljenje glagoljicom), te etnologiji. U članku su opširnije obrađena Milčetićeva etnološka stajališta i prikazani etnološki radovi.

Ivan Milčetić je većim dijelom posvetio svoj znanstveni rad temama vezanim uz rodni otok Krk. To se pogotovo odnosi na njegove folklorističke zapise, radove o čakavskom narječju te na njegovo obimno djelo o glagoljskoj književnosti. No, najveći je dio života proveo upravo u Varaždinu. Došavši u Varaždin još 1880. godine, kao dvadesetsedmogodišnjak, učitelj na varaždinskoj gimnaziji, on ovdje osniva obitelj i živi, s nekim prekidima, do svoje smrti 1921. godine.

Rođen je 1853. godine, u seoskoj obitelji, u selu Milčetići općine Dubašnica na otoku Krku. Iz njegove obitelji poteklo je nekoliko svećenika, fratarara, notara glagoljaša, pa Milčetić već u ranim godinama čita glagoljska obiteljska pisma, uz pomoć Brčićeva »Bukvara«. Nakon završene talijanske osnovne škole u gradu Krku, odlazi u gimnaziju na Rijeku. Na toj su gimnaziji postojale žive književne tradicije, začete još u doba Kurelčeve »Riječke škole«. Tako se proširuje njegov interes za hrvatsku književnost, potaknut još u djetinjstvu čitanjem Kačićeve pjesmarice. Zahvaljujući poticajnoj situaciji, Milčetić je već za vrijeme svog školovanja u gimnaziji formirao svoje poglede na svijet, stavove i ideje. Iako je veliki dio njegovih kolega, pogotovo samih Rječana bio politički neaktivan, odnosno »narodno mlak«, kako to kaže sam Milčetić, jedan se dio učenika priklonio pravaškim idejama Ante Starčevića, koji je jedno vrijeme bio veliki bilježnik na Sušaku. Tako u izravnom kontaktu s mladom generacijom pravaša, Milčetiću se više svidio njegov profesor Tadija Smičiklas, koji mu je predavao u višim razredima. Približio mu je Strossmayerovu ideologiju koju je Milčetić i dalje podržavao; od tuda proizlazi i njegova suradnja u »Obzoru« sedamdesetih godina. Tako, pod utjecajem dva velika idejna vala: s jedne strane ideja Gaja i ilirizma koje su do njega doprle posredstvom Franca Kurelca, preko Tadije Smičiklase i koje su se zalagale za južnoslavensko zajedništvo i sveslavensko jedinstvo, i s druge strane pravaških ideja koje su isticale hrvatstvo i hrvatsku nacionalnu svijest, Milčetić formira stav koji zapravo objedinjuje obje orijentacije: naglašava

vrijednost i značenje hrvatske kulture i hrvatske nacionalne svijesti, a istodobno promatra hrvatsku kulturu i njen kontekst u smislu južnoslavenskog — i šire — općeslavenskog jedinstva.

Iako se očekivalo da će postati svećenik, upravo pod presudnim utjecajem Smičiklase, odlučio je posvetiti se slavistici. 1873. na splitskoj se gimnaziji uveo hrvatski jezik. Kako se isprva nisu mogli pronaći odgovarajući nastavnici, direktor splitske gimnazije pozvao je Eugena Kumičića i Ivana Milčetića, koji je maturirao iste godine, da budu učitelji na toj gimnaziji. Kako se školske godine 1874/5 otvorilo Zagrebačko sveučilište, Milčetić upisuje filozofski fakultet kao slušač slavistike. U Zagrebu ostaje dvije godine, a zatim, 1876. odlazi u Prag, da bi naučio češki i proširio svoje znanje o slavistici. U Pragu je inicirao osnivanje društva hrvatskih studenata »Hrvat«, te postaje tajnikom tog društva. Slijedeće se godine vraća u Zagreb da bi odslušao posljednju godinu svog studija. Nakon kratkotrajnog zaposlenja na na zagrebačkoj gimnaziji, Milčetić je 1880. premješten u Varaždin. Tada ujedno počinje kontinuirani period njegovog rada, posvećen književnoj historiografiji, filologiji i folkloristici. Branko Vodnik, Milčetićeve učenik, piše u »Jutarnjem listu«: »U Varaždinu nije bilo nikakva političkog ni kulturnog micanja... tako je dakako bila pitoma i omladina, pa je varaždinska gimnazija stekla i osobito priznanje Khuenovo.« O Milčetiću, kao profesoru, kaže: »Pripadao je onoj divnoj staroj generaciji koja je nastavničko zvanje odabirala kao postulat svoga patriotizma...« 1886. oženio se Štefanijom Lendvaj i iste godine biva premješten u Rijeku, zbog opozitnog držanja prema Khuenovom režimu. Iako je bio poslan u dragi mu kraj, obiteljske su ga obaveze prisiljavale da stalno inzistira na ponovnom premještenju u Varaždin, što mu je nakon šest godina i uspjelo.

1893. godine izabrala ga je Jugoslavenska akademija za dopisnog člana historično-filološkog razreda.

Kada je 1908. umirovljen profesor dr Djuro Šurmin, ostalo je otvoreno mjesto profesora slavistike na zagrebačkom sveučilištu. Proforski zbor predlaže Milčetića, ali ban Rauch to nije htio potvrditi. Vjekoslav Štefanić kaže: »To što Milčetić nije došao na sveučilište, skrivilo je da njegov rad nije postao sintetičniji i koncentriraniji, a i to da nije odgojio učenika, koji bi se sposvetio sav hrvatskoj glagoljskoj književnosti.« Tek kada se izmijenila politička situacija, Milčetić je dobio dopust od 1907. do 1912. za rad na sakupljanju građe za glagoljsku biografiju. Iste je godine, kad mu je istekao dopust, umirovljen.

Osim svog znanstvenog rada i djelovanja u prosvjeti, Milčetić je bio odbornik, predsjednik ili potpredsjednik mnogih društava; od »Sokola«, čitaonica, do planinarskih i pjevačkih društava. Osnovao je »Dramatsko društvo« u Varaždinu, čime je istisnuo njemačke, a ustalio domaće predstave. O kazalištu je pisao i članke u »Savremeniku«.

Otišavši u penziju, sve mu više slabi vid, što mu onemogućuje bavljenje znanstvenim radom. Izmučen dugotrajnom bolešću, umro je u Varaždinu 1921. godine.

*
*
*

Djelo Ivana Milčetića nastavlja se na rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog, pretečem hrvatskih književnih povjesničara, i, još izravnije, na rad Vatroslava Jagića, zasigurno najznačajnijeg našeg filologa devetnaestog stoljeća. Milčetić slijedi smjernice Jagićevih metodoloških postupaka. Značajan utjecaj na njegov rad izvršio je sigurno i njegov profesor slavistike u Zagrebu, Armin Pavić; njegovo bavljenje starijom dubrovačkom književnošću nadahnulo je Milčetića da se i sam bavi ispitivanjem tog područja.

Štefanić ga u »Enciklopediji Jugoslavije« karakterizira kao pozitivističkog filologa kojemu je rad pretežno deskriptivan i ekstenzivan.

Milčetićevo sveukupno znanstveno djelo možemo podijeliti u tri veće cjeline: književno povijesni radovi, filološka istraživanja i radovi s područja folkloristike. Milčetić nije oštro lučio granice među svojim interesnim sferama, te je ta podjela tvorevina Milčetićevih biografija. Široku tematsku skupinu sačinjavaju njegovi književno povijesni radovi. Navodeći najznačajnije, treba istaći rad »Hrvati od Gaja do godine 1850.« iz 1878. godine, jedno od njegovih prvih i najboljih djela. »U tom su djelu došle do izražaja sve karakteristike Milčetićeve stvaralaštva, metode i ideje njegove.«, kaže Miroslav Šicel, »... najvrednije od svega je to da je Milčetić zapravo prvi hrvatski povjesničar (uz Djuru Šurmina) koji je počeo pisati o tzv. novijoj hrvatskoj književnosti, odnosno o razdoblju hrvatskog književnog i narodnog preporoda. Ujedno je on i prvi pokušao periodizirati ovo razdoblje hrvatske kulture.

Zanimljivo je veće djelo »O poslanicama 16. vijeka u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrvatske književnosti«, objavljeno 1882. godine. Kako je dobro poznao talijanski jezik i književnost, pisao je i o onim ličnostima koje su živjele u Dalmaciji, a izražavale su se na talijanskom jeziku. Tako je 1912. izašla njegova studija o dr. Juliju Bajamontiju, a napisao je i opširan uvod o životu i radu Nikole Tommasea. U »Grafi JAZU«, koju je i sam neko vrijeme uređivao, pisao je o manje poznatom preporoditelju iz Međimurja, Stjepanu Mlinariću, te o pučkoj literaturi Hrvata iz okoline Šoprona u Mađarskoj i iz Međimurja; radi se o prigodnim pjesmama, većinom vezanim uz pogreb.

Uz spomenute, Milčetić je napisao još veliki broj manjih radova s područja povijesti književnosti.

Svakako je najznačajnije Milčetićevo bavljenje glagoljicom. S glagoljicom je došao u kontakt još u djetinjstvu, čitajući glagoljske knjige i rukopise. U knjižnici Sv. Mandaljene u Dubašnici pronašao je Žgombićev, a kasnije i Petrisov zbornik. Ta su otkrića rezultirala radovima objavljenim u »Starinama«. S puno osjećaja je pisao o životu glagoljaša, poglavito krčkih, našavši o tome podatke u kodeksima. Milčetićevo bavljenje glagoljicom kulminiralo je u njegovom životnom djelu: »Hrvatska glagoljska bibliografija«, koja je izašla kao 33. knjiga »Starina«, godine 1911. Na sakupljanju građe za bibliografiju bilo mu je potrebno nekoliko godina; odlazio je u Istru, Dalmaciju, Italiju, Beč i Prag, tako da njegova bibliografija donosi opis

glagoljskih rukopisa iz gotovo svih evropskih izvora, koji su mu bili dostupni. Na taj je način doslovno spašena od propasti i registrirana obimna i izvanredno vrijedna građa. Milčetić je, osim opisa rukopisa, namjeravao izdati i opis štampanih glagoljskih spomenika, ali zbog lošeg vida nije dospio ni uspješno ispraviti prvi dio bibliografije.

Nakon »Hrvatske glagoljske bibliografije«, Milčetić je objavio rad »Berčićeva zbirka glagoljskih rukopisa i štampanih knjiga u Lenjingradu« i »Stari glagoljski recepti, egzorcizmi i zapisi«.

O svom interesu za etnologiju, odnosno etnografiju, sam Milčetić kaže: »Uvijek se zauzimah oko narodopisa onako diletantski (stručnjaka etnografa još u nas nema), kako je to već moguće profesoru kojega je udes prikovao za provincijski grad, gdje redovito predaje sedamnaest filoloških ura na tjedan, imajući na stolu bez prestanka gomilu zadaća za ispravljjanje, a prisiljen da se još bavi i oko svoga gospodarstva.« Govoreći o Milčetiću kao etnografu, najvažnijom se čini njegova uloga u uređivanju ZbNŽO i pisanju priloga za isti zbornik. U prosincu 1895. je na svečanoj sjednici JA predloženo izdavanje »Folklorističkog zbornika«; potom je odbor JA za folklor odredio upravo Milčetića urednikom prvog broja. Na sjednici JA u srpnju 1886., na prijedlog Milčetića, Smičiklase i Budmanija, odlučeno je da zbornik neće sadržavati priloge s područja prethistorijske arheologije, te pripovjetke, osim onih koje su »Osobito znatne za narodni život i običaje«. Isto je tako odlučeno da će se objavljevati prilozi o pravnim običajima i dijalektologiji. Oko određivanja samog naziva budućeg zbornika, bilo je dosta diskusija. Milčetić kasnije ističe, da se on od početka nije slagao sa konačnim nazivom »Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena«, već i zbog toga što je nespretno za citiranje, ali, kako kaže Milčetić, akademik Marković je nametnuo većini svoj prijedlog. Konceptciju časopisa Milčetić je podijelio u dva dijela: *antropolojski* (prema »Vijesniku bosanskome« i ruskoj »živoj starini«) i drugi dio, pod nazivom *Duševna i društvena narodna svojstva*, što bi obuhvaćalo »stan, nošnju, život u kući i izvan kuće, značaj narodni, jezične osobine, pjesme, glazbu, plesove, narodna vjerovanja, narodnu medicinu, narodne običaje i navike, narodni kalendar i narodno običajno pravo.« Konceptcija se trebala realizirati u formi rasprava, građe i »sitnica« i »bibliografije slavističkog folklor«. Tako prvi broj zbornika, osim uvoda, tj. pripomenka, sadrži nekoliko rasprava, za koje Milčetić kaže u uvodu da je to tek početak koji nije na nivou evropske znanosti, ali će se ubuduće inzistirati na »pravoj i čistoj nauci«. Zatim slijedi građa koja je tematski raspoređivana po žemidbenim običajima uz porod, smrt; po vjerovanjima, koledama, itd. Na kraju Zbornika nalazi se bibliografija i nekrolog Vatroslavu Oblaku. U uvodu Milčetić najavljuje i Upitnik za sakupljanje građe, zatim praćenje rada slavenskih »suplemenika« i osvrt na »sve što se uradilo na polju folklor kod Hrvata, Srba i Slovenaca«. I poručuje: »A čim dalje, bolje i svestranije budemo gledali dušu narodnu, sve će se više pred našim očima raskrivati davno jedinstvo svega jugoslavenstva. To će biti ako nas svi naši suplemenici pomognu.« Ujedno informira da će već slijedeći zbornik uređivati drugi urednik koji će biti iz Zagreba. Naime, Milčetić se za tiskanja

prvog sveska Zbornika odrekao uredništva. Osim što je bilo nespretno uređivati Zbornik iz Varaždina, na to su ga naveli i drugi poslovi, teolest očiju. Kako se u prvom broju zbornika kao suradnik pojavio Ante Radić, čije je poznanstvo s Milčetićem bilo, izgleda, i privatnog karaktera, Milčetić je Smičiklasu preporučio upravo Radića za urednika slijedećih brojeva. Isprva je bilo dogovoreno da će Milčetić sastaviti »Upitnik za sakupljanje narodnog blaga« (što je prethodno trebao učiniti još Tomo Maretić), no i tu je obavezu na sebe preuzeo Radić.

Milčetić nije bio zadovoljan s kasnijom koncepcijom Zbornika. »Moram priznati kako se u nas uopćeno slabo književnici obaziru na ovaj zbornik, u kome ima mnogo pljeve, pa mu se i u krugovima same akademije mnogo prigovara, ali ima i dobre građe... Ja se nikad ne slagah s načinom sabiranja i metodom koja je poprimljena za obrađivanje po osnovi i pitanjima dra A. Radića. I ja trebah u moje vrijeme da je složim, pa i napisah uvod o tome, nego me pretekao na svoj način mladi dr Ante Radić, a ja uređih samo prvu knjigu ovog zbornika, dok on postade urednikom, nego ne za dugo vrijeme. Odonda ide sve prema tradicionalnoj osnovi, premda s mnogim prigovorima. Urednički posao postao je odviše mehaničan i monoton.«

U prvom broju Zbornika Milčetić je i sam autor većeg broja kraćih članaka: *Zenidbeni običaji — Iz Dubašnice na otoku Krku (Istra)*, gdje uz opis običaja donosi i tekstove svadbenih pjesama i tekst dijaloza starog svata i oca mladenke; *Prporuša iz Dubašnice i Čepića* (podaci od Stjepana Žiže) *Koleda — Istra (Zminj; podaci iz zbirke S. Žiže); Vjerovanja u osobita bića — Vukodlak i krsnik — Krk i Kastav*: napominje da tamo još većina vjeruje u ta bića, te donosi autentične zapise. Slijede *Mrak i bućan, Malić, Vještice, Mora, polegač*, te zatim *Bilješke iz raznih krajeva (Božić)* i *Igre i plesovi na Kv. Otocima*. Neki od tih članaka su sasvim mali, broje par redaka, dok neki dosižu nekoliko strana.

I u nekoliko slijedećih brojeva Zbornika objavljavani su manji Milčetićevi radovi s područja usmene književnosti, dijalektologije; članci o predajama, dječjim igrama, običajima Ugarskih Hrvata, o krštenju mošta. Ti su prilozi uglavnom faktografskog karaktera. No, u prilogu »*Krštenje mošta — običaji današnji u Varaždinu*«, zdušno kritizira lakoumlje Zagoraca u konzumiranju prevelikih količina alkohola, te se nada da će takvi običaji uskoro nestati. Ti mali prilozi uglavnom su rezultati vlastitih sjećanja i zabilježaka, većinom s otoka Krka.

Najambiciozniji prilog Zborniku je rad objavljen u njegovom 22. svesku, pod naslovom »*Koleda u Južnih Slavena*«. To je ujedno njegov najbolji rad u okviru ove tematike. Temelji se na »istoričkim vijestima, narodnim pjesmama i običajima našeg vremena.« Nastojao je donijeti opise koleda kod svih Južnih Slavena, uključivši i Bugare upravo zbog međusobne sličnosti običaja na tom određenom prostoru, te napominje da bi bilo zanimljivo informirati se i kod susjednih Mađara i Talijana. Iako se ograničio na Južne Slavene, redovito navodi i paralele s ruskim, ili bilo kojim drugim poznatim mu izvorima. Komentira i oblik koledarskih pjesama, te donosi sudove i zaključke znanstvenika o koledu. Ističe isprepletenost poganskih i kršćanskih vjerovanja, te otklanja mogućnost da je koleda bog ili božica, kako je smatrao Natko Nodilo.

Treba spomenuti i Milčetićevo djelo »O Hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Donjoj Austriji i Zapadnoj Ugarskoj«, objavljeno u »Vijencu« 1898. godine. Interes za hrvatske naseobine u Moravskoj javio se kod njega još za vrijeme studija u Pragu, najvjerojatnije zahvaljujući J. Dobrovskom. 1895. on obilazi te krajeve, bilježi vlastita iskustva, utiske i ocjene; opisuje krajolik, izgled sela, govori o nacionalnoj svijesti Hrvata, germanizaciji, mađarizaciji, prosvjeti, životnom standardu, svećenstvu, a zatim i o imenima, lokalnoj arhitekturi, narodnoj nošnji, folkloru, jeziku. Te njegove tzv. »narodopisne crtice«, zbog doista šturih i nerijetko manjkavih opisa, bliže su zanimljivom putopisu nego etnografskoj građi. Milčetić i ovdje puno piše o vlastitim dojmovima i iskustvima, pružajući nam niz biografskih podataka; u pisanju o sebi kao subjektu istraživanja mogu se naći paralele u suvremenoj etnološkoj literaturi. I još jedna interesantna karakteristika jest Milčetićevo uspoređivanje dobivenih podataka s poznatim mu podacima iz Krka. Tako je njegova česta praksa u većem broju radova, da u samom tekstu ili pod napomenom, malom, nepretencioznom komparacijom nađe nekom običaju ili pjesmi varijantu na Krku. Mnogi su njegovi radovi emocionalno obojeni te je očito njegovo veliko i iskreno zanimanje za predmet o kojem piše.

Osim navedenih radova, Milčetić je pisao i o životu Starih Slavena, te je, pišući o Bajamontiju i Mlinariću poseban naglasak stavio na njihovo bilježenje i sakupljanje narodnih pjesama, odnosno podataka o običajima, koje djelomično i donosi u istim studijama.

Činjenica je, nažalost, da je život izvan većeg kulturnog centra uvjetovao donekle periferni karakter Milčetićevog djela. Označavajući ga suosnivačem hrvatske etnologije, priznajemo njegovu razrađenu koncepciju znanstvenog rada, koji se sticajem okolnosti — da se poslužimo rječima biografa — »raspao u odlične fragmente njegovih velikih osnova.«

THE LIFE AND WORK OF IVAN MILČETIĆ

Summary

Ivan Milčetić (1853—1921) was the editor of the first volume of *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. The author considers him one of the founders of Croatian ethnology. Besides biographical data, she reveals major ideas which gave orientation to Milčetić's activities. His scientific opus covers the field of literary history, philology (of particular importance are his contributions to the study of Gregorian alphabet) and ethnology. In the article, Milčetić's ethnological works and ideas are treated in more detail.